

ЕВОЛЮЦІЯ ІНТИМНИХ ПОЧУТТІВ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У розвідці проаналізовано особисту лірику Дмитра Павличка у часовому вимірі. Доведено, інтимні почуття ліричного героя зазнають еволюції від одухотвореного захоплення жінкою до тілесного розкошування її принадами.

The personal lyric of Dmytro Pavlychko in time measuring is analyzed in the article. It is proved, that the intimate feelings of lyric hero are in the process of evolution from inspired admiration for woman to corporal luxuriating of her amenities.

Дмитро Павличко належить до когорти шістдесятників, котрі намагалися переступити через одномірне догматичне сприйняття світу, представити людину у всьому багатстві її проявів, серед яких не останнє місце посідають моральність та кохання. Ідея цієї розвідки виникла не випадково. До неї спонукала стаття Ольги Слоньовської, друкowana в «Літературній Україні» (від 13 березня 2008 року). У ній дослідниця розглядає любовну лірику збірки «Золоте ябко» (К., 1998). Вивчаючи поезію цієї збірки, з'явилася потреба відкрити сферу інтимних почуттів ліричного героя у часовому вимірі. Маю на увазі своєрідну віршовану трилогію (цикл «Пахощі хвої» та збірки «Темниці твого обличчя» і «Золоте ябко»).

Відправним пунктом цієї розвідки будуть два твердження Ольги Слоньовської, на яких ґрунтується її дослідження: по-перше, «ліричний герой завжди індивідуалізований, тому в рисах вдачі, у вчинках, у світогляді його [...] завжди проступає сам автор з усіма ним особисто пережитими стражданнями, ваганнями, втіхами, розчаруваннями й насолодами»; по-друге, «... ліричний герой Дмитра Павличка – людина з плоті й крові, чоловік, від природи наділений пристрасстю й жагою, але водночас особистість з гранично великим духовним зарядом: тілесні переживання в нього ніколи не контрастують зі шляхетним ставленням до коханої» [4, с. 6].

У ранньому вірші Д. Павличка «Чого ти мною так гордуєш» спостерігається юнацьке захоплення з властивим йому перебільшенням і винятковістю:

Чого ти мною так гордуєш,
Чого ти слів моїх не чуєш,

Коли тобі вклоняюся я?
Якщо ти іншого кохаєш,
На мене й заміру не маєш, –
Скажи мені, любов моя!

З грудей я вирву серце нині,
Йому дам крила голубині,
Хай полетить удалину... [3, с. 130].

В іншій поезії раннього циклу вперше про-чуваються натяки на тілесність. Автор називає кохану «моя струнка, солодка зубо» (вірш «Коли ми йшли удвох з тобою»). Золоте колосся Д. Павличка порівнює зі своєю безмежною любов'ю, яку «стоптали так необережно», – така аналогія дає можливість поетові ідентифікувати себе в українському часо-просторі, адже образи «колосу», «зерна» чи «плуга» висвітлюють заховані у підсвідомості автора традиції землеробства. В цьому переконуємося, читаючи поезію, написану значно пізніше: «На мене сходить воля звідтіля, / Де є одна гора, а поруч – друга. / І твої груди тверднуть, як земля, / Яка, немов рятунок, прагне плуга» [1, с. 168]. Очевидно, синтез тілесності (реального) й одухотворення (уявного) дозволяє авторові зафіксувати окремий момент власної екзистенції, осягнути його виключність.

Досить часто переживання ліричного героя Д. Павличка реалізує у формі аналогії двох пар образів: природа і сфера людських почувань. Як-от, у поезії «У лісі яличку зрубали...». До природної лінії, яка обіймає три строфи, автор долучає четверту строфу – «людську» сюжетну лінію. Проте внутрішня, «природна» сюжетна лінія активно заявляє

про себе, і в цій останній строфі, переорієнтовуючись на семантичну сферу образів зіставлення «людського ряду»:

І пестив він коси другої...
Але, як з далеких дібров
Доносились пахощі хвої,
Він марив про першу любов [3, с. 145].

У такий спосіб художній час і простір організовують уповільнений ритм, коли ліричний герой, ніби «зависає», переживаючи стани спокою і самозаглиблення. Поезія «Я тільки раз, єдиний раз любив» вражає нагромадженням деталізованих порівнянь, запозичених із природного ряду, завдяки чому досягнуто значного емоційно-експресивного ефекту:

У серце, наче в землю деревце,
Вона (любов – курсив мій) вросла, коріння
розпустила
По жилах – в груди, в руки, у лице,
І кров моя любов мою живила [3, с. 146].

І, напевно, завершальним в аспекті одухотвореного сприйняття коханої, вражаючого своєю безпосередністю й чистотою, буде вірш «Є жінки – немов зірки небесні». Ліричний герой переживає послідовні епізоди, які складаються в картину природного річного циклу: він захоплювався жінками, котрі «*немов зірки небесні, / згоряють, впавши з висоти*»; жінками, які «*немов квітки весняні, / шершавий пробивають лід*»; жінками, що «*немов листки осінні, / летять з вітрами вдалину*» і в якусь мить переживає раптове прозріння, збентежений власним відкриттям: «... *кохана, / мила і жадана, / Найзвичайніша з усіх жінок*». Мрійливість ліричного героя, що згодом переростає у філософічність, – природна й зрозуміла, він ніби переходить у старшу вікову групу із тягарем набутого життєвого досвіду.

У далекі 80-ті, в інтерв'ю, яке дав Д. Павличко журналові «Радянська жінка» на запитання: «Чи розгадали ви таємницю обличчя коханої?», він відповів: «Ні, не розгадав. Але, як і кожна людина знаю, що кохання – це одна з найбільших радостей на землі. Якби не існувало любові між чоловіком і жінкою, то на цій землі не було б нічого». Ці слова служать камертоном до наступної збірки поета «Таємниця твого обличчя» (1979), в одному з віршів якої поет подає таке трактування любові:

Моя любове, ти – як Бог:
Я вже не вірю, що ти є.
У безлічі земних тривог
Згубилося ім'я твоє...
Жорстоко в правоті своїй
Невірство не суди моє.
З'явись, благослови, зігрій,
Якщо ти є, якщо ти є! [3, с. 158],

або таке: «І добре, що нема нікому вороття, Що на одну любов дано одне життя. / А в той далекий час – я добре пам'ятаю! – / Рай принесла вона –

зробив я пекло з раю» [3, с. 166] чи таке: «Тебе чарував я звільна / Своїм сатанинським танцем» [3, с. 163]. Тут ключові для християнської міфології уявлення про Бога і чорта своєрідно відображають бачення ліричним героєм духовного (святе) і тілесного (гріховне) проявів кохання.

Цікавим із погляду використання «вічних» образів бачиться вірш «Не знаю, хто мене зробив орлом». Його ідейне наповнення асоціативно пов'язано з античною міфологією. Смысловим стрижнем виступають образи орла й Прометея (тут жінка прикута до скелі). Орлові наказали вирвати серце жінки. Як відомо, за античним сюжетом, орел здьобав печінку Прометея, а не серце, проте серце – значно глибший символ, синонім душі. Таким чином, в образі жінки конденсовано життєвий простір людини: її духовна й тілесна краса переплітаються і саме завдяки цьому митцеві вдається передати значно ширшу гаму думок і настроїв: любов очищає душу і закохана людина, ніби народжується вдруге, стає кращою, зовні зокрема. Як ілюстрацію можна навести відповідний фрагмент твору:

Я підлетів до жінки навпритул –
Вона була обдерта донаги,
На ній висіли тільки ланцюги.
На мить мені здалося, що вона
Була неначе лялька льодяна...
Та в стогонах я розпізнав слова
І зрозумів – вона жива, жива! [3, с. 162].

Значна частина віршів збірки «Золоте ябко», – як стверджує О. Слоньовська, – «це враження зрілого чоловіка, котрий вже спізнав багато життєвих насолод, але не переситився й не став цинічним з банальної причини великого любовного досвіду» [4, с. 6]. Для ліричного героя цієї збірки кохана уявляється цілим Всесвітом, задля якої він готовий витратити здоров'я і талант, і все втратити за її маленький грант – «За скинуту запаску, / Що я за нею чах, / За ледь примітну ласку / В твоїх сумних очах, / За лона орхідею, / За ноги, що стають / За спиною моєю / Крильми – і в світ несуть» [3, с. 168]. Тож, вочевидь, почуття ліричного героя стають більш приземленими, набуваючи ознак плотського й пристрасного кохання, що фактично зумовлено вже самою назвою збірки, яка уособлює в інтимній поезії Д. Павличка «спокусу, пристрасність, чуттєву насолоду, носителькою і дарителькою якої є жінка. Золоте ябко – то і аллюзія на біблійний заборонений плід – такий солодкий і гіркий водночас, що дарує злет і падіння, насолоду й біль» [2, с. 51].

Таким чином, Д. Павличко оживив в українській поезії жанр еротичної лірики, що має «величезну світову традицію від Саффо й Катутла до Бодлера й Тувіма» (В. Моренець). Зокрема, в класичних традиціях еротичної лірики виконано вірш «Ти дуже гарна, але я з тобою...» Поет створює уявну картину вишуканої спокуси, використовуючи багатий арсенал світових образів: «чорт» як елемент спокуси, «кінь» як символ неприборканих пристрасностей та інстинктів, «амазонка» як втілення сили й владності, звабливої і водночас небезпечної. Ліричного героя

надзвичайно приваблює сексуальний об'єкт його пожадань, але й лякає, тому він каже: «Боюсь, що я іржатиму від щастя, / Як по мені ковзне жіноча плоть, / Боюсь, що скинути сідла не вдасться, / Не вдасться зсунути з очей оброть» [3, с. 169]. Такий амбівалентний образ кохання, що в свідомості ліричного героя поєднує семантику двох мотивів: спокуси і відштовхування, дозволяє кодифікувати свідомість людини, одержимої і поліфункціональної у своїх вчинках.

Глибоко особистісна лірика Павличка вбирає в себе болючі проблеми доби. Так, поезія «Коли на кримському базарі» подає ретроспективний показ жіночої долі. У ній з історичною вірогідністю замальовується доля вродливих полонянок, які часто воліли «*жебрати біля церков*», аніж тішити

собою турецьких вельмож. Сучасна жінка зважується на прямо протилежні вчинки. Та автор не проклинає і не повчає її, а ставить наразі три крапки. Очевидно, його поезія демонструє вірність одвічним людським цінностям у відношенні як до простої людини, так і до народу в цілому.

Отже, на підставі сказаного, можна стверджувати, що інтимні почуття ліричного героя поезії Д. Павличка зазнають еволюції від одухотвореного захоплення «прекрасними» дамами до тілесного розкошування жіночими принадами. Ліричний герой Дмитра Павличка надзвичайно відкритий у своїх почуттях. Він безпосередній у прагненні любові, він такий, як є, – мрійливий і романтичний, розчарований і щасливий, зневірений та упевнений в собі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лубківський Р. Сповідь. Молитва. Присяга. – Павличко Д. Ялівець: Поезії / Упоряд. і передм. Р. Лубківського. – К.: Веселка, 2004. – 399 с.
2. Маковей Г. Еротична лірика Дмитра Павличка (збірка «Золоте ябко») // Слово і час. – 2002. – № 11. – С. 50-57.
3. Павличко Д. Вибрані твори в 2-х томах. – Том 1. – К.: Дніпро, 1979. – 517 с.
4. Сльоньовська О. Ніч, осяяна цвітом яблуні // Літературна Україна. – 2008. – 13 березня. – С. 6.